

Reprezentace venkova v literaturách střední Evropy / Portraying Countryside in Central European Literature

Studentský doktorandský workshop

22. ledna 2021 od 9:00

online přes MS Teams

Studenti:

Katarína Badžgoňová (Ústav slovenskej literatúry SAV)

Jakub Bičan (Ostravská univerzita, Filozofická fakulta)

Katarína Cupanová (Ústav slovenskej literatúry SAV)

Zuzana Kubusová (Filozofická fakulta Univerzity Komenského)

Jakub Lukáš (Ostravská univerzita, Filozofická fakulta)

Eva Palkovičová (Ústav slovenskej literatúry SAV)

György Rágyanszki (Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities, Budapest)

Monika Szturcová (Ostravská univerzita, Filozofická fakulta)

Ondřej Tichý (Ostravská univerzita, Filozofická fakulta)

Sarolta Krisztina Tóthpál (Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities, Budapest)

Akademici:

Mgr. Dana Hučková, CSc. (Ústav slovenskej literatúry SAV)

Dr. Anna István (Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities)

prof. PaedDr. Iva Málková, Ph.D. (Ostravská univerzita, Filozofická fakulta)

prof. Mgr. Jan Malura, Ph.D. (Ostravská univerzita, Filozofická fakulta)

Hab. prof. Dr. Róbert Kiss Szemán (Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities)

Mgr. Ivana Taranenková, Ph.D. (Ústav slovenskej literatúry SAV)

Anotace vystupujících studentů:

Monika Szturcová (Filozofická fakulta Ostravské univerzity)

Literatura vydávaná pro venkovské vrstvy v 18.–19. století na příkladu tiskáren v rakouském Slezsku

Cílem příspěvku je představit literární útvary a žánry vydávané v 18. století a v první polovině 19. století pro venkovské čtenáře v rakouském Slezsku. Tyto útvary byly vydávány tiskárnami zaměřující se na populární a cenově dostupnou četbu pro co nejširší lidové publikum. Svým obsahem vycházely vstříc jejich vkusu, ale také jej do značné míry formovaly. Specifickým a mnohvrstevnatým kulturním fenoménem byly kramářské tisky, které byly na venkově ve své době nejrozšířenějším druhem tištěné literatury. Prostřednictvím jednotlivých letáčků drobného formátu vycházely nejčastěji písně (též světského, ale zejména náboženského obsahu – mariánské, ke Kristu, ke svatým či vážící se k poutním místům) či modlitby, ale i další žánry. Zajímavou podskupinou v rámci kramářské tvorby jsou knížky lidového čtení, tj. drobné „knížečky“, obsahující většinou prozaický příběh. Jednalo se nejčastěji o nenáročnou četbu s bohatým, dobrodružným dějem, vycházející zpravidla z nadnárodních starověkých či středověkých látek (výjimkou však nejsou ani knížky lidového čtení náboženského obsahu či nejrůznější příručky). Pozornost věnujeme také otázkám spojeným s distribucí těchto literárních útvarů a vydavatelskými strategiemi tiskáren, pro něž byl komerční úspěch nutností.

György Rágyanszki (Inštitút baltských a slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Loránda Eötvösa, Budapešť)

Slovenská literatúra a jej miesto v čitateľských zvykoch Slovákov v Békešskejstolici

Cieľom príspevku je predstaviť najdôležitejšie etapy rozšírenia slovenskej literatúry medzi Slovákami žijúcich v Békešskej župe od Štúrovej kodifikácie až do konca druhej svetovej vojny. Békešskí Slováci na základe svojich sociologických a kultúrnych vlastností patria ku skupine dedinských alebo vidieckych čitateľov, nezávisle od toho, či žijú na dedine alebo v meste. – Predkovia dolnozemskej Slovákov sa usadili v 18. storočí v Békešskej stolici. Drvivá väčšina slovenských kolonistov bola príslušníkom evanjelického vierovyznania. Tento fenomén určil ich postoj ku kodifikácii slovenského jazyka. Štúrova a Kollárova polemika o forme spisovného jazyka rozdelila aj slovenskú inteligenciu v Békešskej stolici. Väčšina evanjelických farárov neprijala Štúrovu kodifikáciu a preferovala biblickú češtinu. Užší kruh okolo evanjelického farára Jána Kutlíka sympatizoval s novým spisovným jazykom.

Napriek tomu, že Štúrova kodifikácia mala menej následníkov, slovenská literatúra sa mohla dostať k dedinským čitateľským komunitám v Békešskej stolici. – V príspevku analyzujem na základe archívnych dokumentov, dobových článkov a zoznamov predplatiteľov kníh, že čo mohli čítať Slováci v Békešskej stolici a cez aké siete získali dedinskí čitatelia slovenskú literatúru.

Eva Palkovičová (Ústav slovenskej literatúry SAV)

Obraz vidieka v slovenskej literatúre obdobia realizmu

Ani v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 19. storočia sa v slovenskej próze vidiecka krajina a jej obyvateľstvo ešte nedočkalo literárneho zobrazenia, ktoré by malo ambíciu obsiahnuť celú jej hĺbku a zložitosť. Kým však pre autorov romantickej generácie vidiek zväčša predstavoval pôvodný zdroj národného ducha a kultúry, postromantickí autori vo svojej pragmaticky orientovanej literárnej tvorbe chápali vidiek predsa len konkrétnejšie. Texty ho predstavujú ako objekt, ktorý treba bližšie predstaviť čítajúcej strednej vrstve a ku ktorému sa snažia zaujať nejaký postoj: buď ho obhajujú ako pôvodne idylickú krajinu, ktorej neduhy (chudoba, alkoholizmus, nevzdelanosť ľudí) sú zapríčinené len vonkajšími nepriaznivými okolnosťami (prózy M. Š. Ferienčíka a V. P. Tótha), alebo ho zobrazujú ironicky či skepticky ako objekt zjavne sa odlišujúci od abstraktnej romantickej predstavy (prózy Ľ. Kubániho a J. Záborského). V príspevku preskúmam, spresním a sproblematickujem túto hypotézu na základe analýza vybraných textov.

Katarína Cupanová (Ústav slovenskej literatúry SAV)

Obraz dediny v slovenskej dráme na prelome 19. a 20. storočia

Jozef Gregor Tajovský (1874–1940) bol v slovenskej literárnej histórii dlhé roky považovaný za tvorca ľudovej a realisticky orientovanej drámy z dedinského prostredia. Jeho raná tvorba sa spája predovšetkým s modelom folklorizujúcej ľudovej hry a veselohry. Tieto žánre však nedokázali dostatočne odkryť vážne problémy súdobej dediny, ktoré sa J. G. Tajovský usiloval umelecky stvárniť. Pri hľadaní nových výrazových foriem sa preto musel vyrovnávať nielen s tradičným kukučínovským modelom umeleckého obrazu slovenskej dediny, ale aj s novými estetickými a noetickými princípmi súdobej európskej dramatiky. Popri J. G. Tajovskom sa zobrazeniu vidieka vo svojich hrách priblížil aj Vladimír Hurban Vladimírov (1884–1950). Aj keď sa jeho nástup do slovenskej drámy niesol v znamení rozhodného prihlásenia k urbánnej tematike, tesne pred prvou svetovou vojnou napísal hru *Záveje* (1913), ktorá je zakotvená v dedinskom prostredí a dlhodobo je považovaná za jednu z najlepších hier zo sedliackeho života v slovenskej predprevratovej literatúre. Príspevok sa zameria na spôsoby konštruovania priestoru vidieka vo vybraných drámach týchto dramatikov, s odkazmi na obraz dediny u ďalších dobových autorov (Ferko Urbánek, Hana Kvapilová).

Sarolta Krisztina Tóthpál (Inštitút baltských a slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Loránda Eötvösa, Budapešť)

Rola dediny ako vlasti v dielach Dezsőa Szabóa *Odplavená dedina* a Mila Urbana *Živý bič*

Môj výskum sa zameriava na problematiku dediny ako vlasti v románoch Dezsőa Szabóa *Odplavená dedina* a Mila Urbana *Živý bič*, ktorá ponúka príležitosť priblížiť sa k týmto dvom dielam z novej perspektívy t. j. z aspektu miesta konania. Porovnávací analýza popritom vychádza z

literárnovedného faktu, že Urban poznal a vážil si dielo Szabóa (por. Karol Csiba: Medzi živým bičom a Gardistom, *Slovenská literatúra* LXII (2015), 427-434). Fenomén dediny vnímam z niekoľkých hľadísk priestorovej poetiky: skúmam rozdiel medzi mestom a dedinou, ktorý je založený na protiklade „svojho vlastného“ a „ cudzieho“ priestoru, ako aj pohyb postáv v týchto priestorov. Predmetom štúdie je aj analýza komplikovaného vzťahu dvoch priestorov: umiestnenie jedného priestora (dediny) v druhom priestore (domov). Stretnutia rôznych postáv v spomenutých priestorových reláciách zohráva zásadnú úlohu v koncepcii románov, ktorá je úzko spojená s určitými časovými a priestorovými faktormi. Vojnové dianie v oboch románoch tvorí pozadie dejovej výstavby, v popredí narácie stojí však spôsob, ako dedina prežíva tieto udalosti ako aj túžba vojakov vrátiť sa do domáceho priestoru. Dôraz sa kladie aj na presné vymedzenie dediny ako jednotného priestoru, ktorý si vytvorí svoje vlastné normy (napr. trestá tých, ktorí nekonajú podľa jeho noriem atď.).

Zuzana Kubusová (Filozofická fakulta Univerzity Komenského)

Avantgardná dedina Petra Jilemnického – zobrazenie (ne)idyllickej dediny na pláne románu Vítazný pád

Príspevok bude analyzovať román Petra Jilemnického *Vítazný pád* (1929), ktorý so silnou orientáciou na sociálnu tému predstavil obraz kysuckej dediny a tragický osud jednotlivca. Ide o dielo, ktoré syntetizuje metódu socialistického realizmu, tradíciu lyrizovanej prózy a tiež avantgardné prvky, primárne z oblasti poetizmu. P. Jilemnický popisuje život M. Horoňa v konflikte s rodinou, životnou láskou a nakoniec aj s dedinským kolektívom. Odhaľuje prežité tradície a zvyky, generačné nezhody a sociálnu tragiku. S využitím mnohých paradoxne kresťanských motívov formuluje nezlomný charakter človeka v boji s osudom a pretvára ho na revolučného aktéra. V centre interpretačnej pozornosti budú vzťah jednotlivca k spoločnosti a spôsob, ako sa v dvadsiatych rokoch 20. storočia prelínala individualistická koncepcia s myšlienkou kolektivismu v diele autora hlásiaceho sa k poetike socialistického realizmu.

Jakub Bičan (Filozofická fakulta Ostravskej univerzity)

Kolektivizace venkova v souvislosti s žánrovými aspekty historické prózy

V našem genologicky orientovaném příspěvku se chceme přidržit teoretických prací Tomáše Kubíčka, René Bílika a Dalibora Turečka a uvažovat v jejich intenci poznámky, které jsme nashromáždili na příkladech české prózy situované prostorově do prostředí venkova, časově do období násilné kolektivizace neboli tzv. rozvrácení selského stavu, tedy prózy nacházející v literárně teoretické praxi nadále poměrně mělké žánrové ukotvení a charakterizované spíše podle tematické roviny jako romány paměti, „nevyřešených vin a morálních dilemat velkých dějin, které stále vytváří národní mentalitu“ (Fialová, 2014). Předpokládáme, že analýzy mohou náš metodologický nástin historického subžánru obohatit, zejména tam, kde literární reprezentace venkova sugeruje iluzi samostatného světa uvnitř fikčního světa knihy, do nějž „velké dějiny“ zdánlivě nedoléhají. Dalším aspektem, kterému bychom v této souvislosti rádi věnovali zvýšenou pozornost, je rozšíření osobního psychologického času člověka o rozměr času přírody, který je cyklický a tvoří tak přirozenou protiváhu diskurzu dějin, založeném na představě mizejícího času, který se nevrací, ale zůstává uchován ve změněném paradigmatu stopy – venkovské prostředí postavám nabízí v tomto smyslu mimo jiné jedinečnou šanci sebe-identifikace v překotném vývoji událostí 2. poloviny 20. století, zároveň se tak

otevřává možnost oprávněně nalézat strategie modelového autora historické prózy i v dílech, jejichž autorem je pamětník. – Východiskem analýz je pro nás předpoklad, že historickou prózu necharakterizuje interferování dvou časů, osobního času člověka a interního času dějin, pravděpodobněji se nám jeví představa, kdy se homogenní blok velkých dějin tříští a znovu utváří na tenké ose osobního psychologického času postavy. Tímto sjednocením ovšem získáváme zprávu o úplně jiném typu konfliktu – postava knihy je schopná vnímat interní události, známé čtenáři z jeho kulturní encyklopedie, jedině jako události veskrze osobní, nemůže ještě uhadovat význam těchto událostí z jednotlivých skutečností a vlastních zkušeností, a konečně, veškeré tyto „historické“ okamžiky vyhodnocuje z perspektivy vlastní současnosti. Operace, která je požadována po modelovém čtenáři historické prózy, je pak tedy aktivovat významotvornou složku díla nikoli objevením signálů minulosti (stop), ale negováním signálů přítomnosti.

Ondřej Tichý (Filozofická fakulta Ostravské univerzity)

Venkov v normalizačních dílech Miroslava Rafaje

Příspěvek se pokusí představit obraz venkova v normalizačních románech Miroslava Rafaje *Zahrada po rodičích*, *Obtíže rovin* a v jeho souboru povídek *Výzvy k soukromým slavnostem*. – Prezentace se bude zabývat dvěma body. Prvním bude představení venkova ve vybraných dílech. Zajímat nás bude zobrazení venkova a venkovského prostoru. Také se zaměříme na to, jak jsou v excerpovaných materiálech zobrazeny postavy. U nich bude těžiště zájmu spočívat v charakteristice jednání, zda například dochází k proměně chování v prostředí vesnice, města. Rovněž se budeme věnovat tomu, jaký je vztah postav k rodnému kraji. Často se jedná o osoby, které se do rodné vesnice vrací po nenaplněné práci v prostředí města. Vzhledem ke skutečnosti, že budeme analyzovat normalizační romány, se v příspěvku zaměříme na obrazy zemědělské a dělnické práce na venkově. – Ve druhém bodu budeme vycházet ze skutečnosti, že Miroslav Rafaj byl autorem tvořícím pracovní a budovatelské romány v období 70. a 80. let. Ve zmíněném období docházelo až k mytizaci a ideologizaci venkova ze strany autorů. Pokusíme se tuto myšlenku potvrdit či vyvrátit na základě analyzovaných děl.

Katarína Badžgoňová (Ústav slovenskej literatúry SAV)

Podoby vidieka v tvorbe V. Pankovčina

O tvorbe Václava Pankovčina sa hovorí predovšetkým ako o slovenskej verzii magického realizmu. Spája sa so špecifickou východoslovenskou perifériou a kurióznymi historkami, narúšajú sa v nej hranice medzi reálnym a fantastickým. Tento príspevok sa chce zamerať na podoby dedinského prostredia v autorovej tvorbe s ohľadom na jeho heterotopickosť a slovenskú literárnu tradíciu zobrazovania vidieka. Marakéš či Lináres V. Pankovčin predstavuje izolovaný a vylúčený svet, ktorý však ostáva vo vzťahu voči centru a zároveň ho zrkadlí a spochybňuje. Izolovaná východoslovenská dedina z textov V. Pankovčina akoby vyňatá z bežného chodu času však nie je ani ideálna, ani tak celkom oprostena od civilizačných vplyvov. Prestupovanie pôvodne pevných hraníc, či už medzi fantastickým a reálnym, centrom a perifériou či moderným a tradičným je charakteristické pre zabudnuté dediny v tvorbe V. Pankovčina, podobne ako pre mnohé ďalšie prózy východokarpatského areálu ako takého.

Jakub Lukáš (Filozofická fakulta Ostravské univerzity)

Magický realismus v díle Žitkovské bohyně. Komparativní analýza s románem Království z tohoto světa

Magický realismus má jakožto pojem v literární kritice a teorii mnoho různých významů. V příspěvku se zaměříme na pojetí *magického realismu*, tzv. „faith-based magical realism“, které ve své monografii představil Christopher Warnes (2009). Díla spadající do této kategorie zpravidla vychází z určitého kulturně specifického marginálního prostředí. V daném prostředí mezi sebou koexistují určité kultury, z nichž jedna je dominantnější a představuje racionalistický pohled na život. Druhá kultura, obvykle v pozici kultury utlačované, vychází ze silné víry v náboženství, respektování původních tradic, úcty k přírodě. Obě kultury se navzájem prolínají, mezi jejich protagonisty vznikají konflikty nebo naopak dochází k vzájemné toleranci a obohacení. Gloria Bautista Gutiérrez tento jev nazývá mimo jiné synkretismem mezi civilizací (ve smyslu duchovně i materiálně rozvinutého společenství) a barbarstvím (Gutiérrez, 1991: 6). – *Magický realismus*, tj. označení jistého typu prózy, v níž se nadpřirozené stává přirozenou součástí běžné reality, vychází v případě „faith-based magical realism“ (Warnes, 2009) ze silné náboženské víry v nadpřirozeno, přičemž tato víra je charakteristickým rysem pro některé původní nebo marginální kultury. Víra má za následek, že věřící jsou přesvědčeni, že na světě existují síly a jevy, které se vymykají jakýmkoli racionálním hranicím, ale zároveň tvoří běžnou součást pozemského života. Tento typ *magického realismu* proslavili ve svých dílech latinskoameričtí spisovatelé Miguel Ángel Asturias, Gabriel García Márquez nebo Alejo Carpentier. Carpentierův román *Království z tohoto světa* a prolog k němu tvoří výchozí bod komparativní analýzy s dílem *Žitkovské bohyně* od Kateřiny Tučkové. Mezi těmito díly existuje několik nezpochybnitelných paralel. Jedná se např. o důraz na historickou věrnost díla, mezikulturní konflikty a především kulturní synkretismus projevující se mimo jiné ve specifických magických rituálech. – Cílem příspěvku bude zdůraznit charakteristické rysy *magického realismu* příznačného pro Latinskou Ameriku a poukázat na skutečnost, že tento typ *magického realismu* nemá geografických ani etnografických hranic a projevuje se i v současné české próze.